
IRODALMI MÚZEUM

HOGYAN ÉS MIÉRT ÍRTAM TIBOLD MÁRTON CÍMŰ REGÉNYEMET?

MOLTER KÁROLY

Mindjárt száz éve, hogy Petőfi fölvette a magyar honvédruhát, és elesett Erdélyben a világszabadságért. S mindjárt fél százada, hogy két német nagyapám – mindegyik volt negyvennyolcas honvéd – egymást multa fölül a magyar szabadságharc európai tündöklésének kiszínezésében. Egyik ősöm hallotta még Pozsonyban Kossuthot szónokolni. Dél-Magyarországon meséltek nekem olyan németek utódai, akiknek ősei 1785-ben települtek át a Rajna mellől és Zürichből a Bácskába, ahol a törökirtotta, lakatlan, mocsaras földet kellett benépesíteni. Apai ükapám, egyik bácskai elsőtelepes, II. József császár, a „kalapos király” alatt nyolc fiával kezdte a gyarmatosítást fekete-televény újhazájában. Kisgazdák, kisiparosok, később értelmiek vertek gyökeret az ősi magyar földben, a század végén már zenész is akadt közülük, végül édesanyám, egy falusi kovács felesége, olvasta már Schopenhauer¹ *Die Welt als Wille und Vorstellung*-jét is. És bár hibásan beszélt magyarul, mégis inkább magyar népi és műdalokat énekelt a gyermekeivel. Mire a múlt század végén a népi öntudat nélkül élő németek közt egy félig magyar elemi iskolába kerültem, egyszerre kaptam az anyanyelvi német és az országos magyar műveltséget. Aztán a Bácskában akkor már nem is igen volt német népdal, csak a hősi és népi magyar. Ez utóbbiakat tanultam meg először, és nem is tudtam még, hogy akinek nyelvén énekelek, annak nemzetéhez tartozom.

A Habsburg-ház kétségtelenül azért hívott be annyi németet a török által kipusztított vidékekre, hogy Magyarországot körös-körül és a közepén németté tegye. De a magyarság XIX. századbeli hirtelen lendülete, műveltségének feszítő ereje meghiúsította a bécsi szándékot, a magyar föld géniusza másként határozott. Azért is nem renegát s nem janicsár, hanem két népi kultúra közt önkénytelenül és érdek nélkül választó lélek a regényem főalakja. Olyan, tudat

alatt magyarnak induló lateiner, akinek már a szülei is német nyelvű magyarok voltak. Gyermekkoromban az öregebbek közt nem volt ritka ilyen felemás, átmeneti lélek azon a területen, ahol – mint például szomszéd falunkban, Kucorán – ötféle nyelven beszéltek a különböző nemzetiségek: magyarul, németül, szerbül, szlovákul és kisoroszul. Azért mondta nekem egy atyámfia, amikor Londonba mehettem angolul tanulni, hogy hasznosabb volna, ha Kucorára, a szomszédba mennék tanulmányútra. S hány közép-európai, tapasztalt fő bölintott már akkortájt, hogy bizony, jól meg kell tanulni magyarul, mivel a Duna körül alighanem ez lesz a népek érintkezési nyelve.

Tízéves koromban jártam Bulkeszin, a Dél-Bácskában, egy Gerholt nevű rokonomnál. Vén, megrögzött racionalista volt ez a nagygazda, a francia enciklopédistákat falta németül, és a művelt paraszt érdeklődésével szólított fel, hogy beszéljek előtte magyarul, mert jólesik a fülének. S én magam a kovácsműhelyben magyar parasztlégények, zsellérek és kocsisok nyelvét hallgattam tiszta gyönyörűséggel . . . Íme, egy küzdelmes népnek, a magyar népszellemnek jóhangzásában és a magyar népjellem vonzásában lettem magyar gyermekké: magyar szegények közelében és az egyetemes szabadságért rajongó tömegek ígázatában! Ahogy Petőfi énekelte: „Ha nem születtem volna is magyarnak, e néphez állanék ezennel én, mert a legárvább . . .” A legmélyebb lelki romantika volt, hogy sok ezer német eredetű társammal együtt belenőtünk a magyar életbe, Szent István birodalmában, ahol a többnyelvű ország erőttöbbséget mondta ki ezer év előtt a királyi szó. Azután a színmagyar Kecskeméten végzett középiskola, utána a pesti magyar egyetem befejezte a zsenge gyermekkoromban megkezdett folyamatot: ezért később Párizsban is magyarul kuszálódtak álmaimban a gondolatok . . .

Váltott lelkek voltunk? Dehogy. „Lelket cseréljen az, aki hazát cserél”, őseink honcseréje után mi voltunk az első zajtalan, de határozottan asszimilációs nemzedék. Sem érdemnek, sem bűnnek nem tekintettük, én már a németes nevemet is magyarnak éreztem, s eszembe se jutott, miután soha föl se szólítottak rá, a névmagyarosítás. Ami ma a magyarországi németlakta területeken a hitleri világáramlat hatása alatt lefolyik, már a század elején megindult. Csakhogy az akkori megmagyarosodottak már a magyar műveltség boldog fiaiként közömbösen álltak a „Verein zur Erhaltung des Deutschtums im Ausland”² munkájával szemben, anélkül, hogy megfogytak volna tiszteletük az egyetemes és világraszóló német műveltség iránt. Szívük és lelkük már a magyar oldalon küzdött, annál is inkább, mivel szemmel láthatóan közeledett az első világháború, amelyben a magyarság léte és függetlensége volt végveszélyben. És aztán Trianonnal nemcsak a vérségi magyarság, hanem az egész áthasonult magyar világ is kérdésessé lett: Nagy-Magyarország szélein az asszimiláltaknak is el kellett bírniuk a kisebbségi ember nemzeti érzésének

próbatételét. A kisebbségi sorsban derült ki legvilágosabban, hogy melyik áthasonult újmagyar maradt örökké magyar . . .

Mert magyarnak maradni most már nem az uralkodó faj dicsőségét jelentette, hanem a kisebbségi elnyomatás balkáni válfaját: az üldözöttséget, a gazdasági elszegényítetést és a gyermekek reménytelen jövőjét. Szinte új honfoglalás volt a helyzet az imént megszerzett magyar jelképek mellett, s a *Tibold Márton*ok életregénye ilyen körülmények közt keletkezett. Ha üzleti okokból, érdekből olvadtak volna egykor a többségi magyar nemzetbe, saját nemzetiségüknek piszkos elhagyásával, akkor most siethettek volna a magyar környező népek karjaiba, ahová nemcsak várták őket, hanem bele akarták kényszeríteni. Az új impériumok bosszúérzése és mohó hatalmi vágya rohamos disszimilációt követelt, e sorok írójának fiait például nem akarta olyan magyar iskolába engedni, ahol apjuk már huszonkét éve tanított. Szerencsére a magyar műveltség óriási megtartó erőnek bizonyult, a vérséggel versenyző erőnek: a *Tibold Márton*-típus ebben a kisebbségi tűzben edződött tűzálló magyarrá. Magyar történelmi hagyományt szerzett, részesévé lett az egyéni magyarságon túl a nemzeti összeérzésnek, főként önvédelmének!

Természetes, hogy a *Tibold Márton* számos jelenete, részlete életrajzi eredetű. De az egész könyv, művészi milyenségétől eltekintve, bizonyíték akart lenni a mellett az európai tétel mellett, hogy a vér szava nem minden. A lelki ember is van annyi, mint a testi, sőt a bajban is fölér a könnyebben hanyatló, bár mássá lenni nem tudó természeti magyarsággal. Nehéz ma ezen vitatkozni, mikor a fajelméletek az egész régi kontinensen tudományos szint őlöttök már. De a magyarság története és helyzete az Árpádok óta igazolja, hogy kottából is lehet az ember jó magyar, nemcsak mint naturalista. Hogy hideg a fénye az ilyen szerzett és nemzedékeken keresztül még át nem élt magyarságnak? Hány kis és nagy kivétel cáfol erre a gyanúra, olyanoké, akiknél hó lett a fényből és energia. Olyan az egész asszimilációs folyamat, mint a csillagporzás: az égitest, amely befogadta az idegen anyagot, magába is olvasztja. A magyar és finn sok germán elemet dolgozott fel magába, lehet, hogy módosult is ezáltal, de népi és nemzeti jellege sohasem került komoly veszélybe a beolvasztás által.

Komikus, igaz, ha a jövevény nagyzási hóbortba esik, és hirtelen jobb magyar szeretne lenni, mint az egyszerű, ősi magyar. Talán jó néhány áthasonult túlbuzgalma okozta a sok vitát, mely az asszimiláció körül folyik a mai általános fajzavarban. A híg- és mélymagyarság vitája is innen kezdődött. Azonban aki becsületes szándékkal és fenntartás nélkül élte át a magyarodást, aki nem akart új és jobb törvény lenni a meglevő ezeréves helyett, az nem vitatkozik, inkább megélt életét állítja oda érvek: íme, ez történt velem! Az élet a perdöntő érv az igazság serpenyőjén, nincsenek világnézetes szemellenzői, nincsenek rögeszméi, csak szürke hétköznapjai és nehezen kiküzdött ünnepei, több a

tévedése, mint a rajongása, több a szenvedélye, mint a szerelme. Az élet embereket fejleszt, nem az eszmék szörnyetegeit. Igaz, a regényekben ilyenek is vannak, de lám, Tibold Márton helytállása egyretű és szimpla, nincs neki „quos ego”³ póza, nem a magyarság mellett, hanem *abban* vívja meg a közösség harcát, s közben elvész a magyar mély- és középrétegben, mint a hal a vízben. Egyretűsége megrakódik aztán, amint évgyűrűi szaporodnak, egész népe bújával és örömeivel s népével egyszerre, egyetlen emberöltő alatt eljut a gyermekkori „hígmagyarság”-ból az olcsó, jelvényviselő hurrá hazafiságból a kecskeméti hallgatag paraszt, vagy az erdélyi magyar kisebbségi huszonkét év férfivá érlelő „mélymagyarság”-ába.

Magyarország szétदारabolásakor, 1918-ban Tibold Márton székely nőt vesz feleségül, tehát az ungarissimi ungarorum⁴ közül házasodik. S mint a magyar nyelv tanára áll elébe a nemzetietlenítő román fürgetegnek. Író lesz egy nyelven, amelyet nem egészen édesanyjától tanult, és jól tudja, hogy nem ő az első, kivel ilyen csuda megesett. A legnagyobb csuda maga az élet, amelynek bármily könyv csak halvány visszfénye lehet. Az élet sima egymásután, a gondolat görkse utánérzés, melynek meggyőző ereje mindig halványabb a keringő vér melegénél. Amíg életünk és halálunk egyformán az erdélyi hazáé, a magyar műveltség asszimiláltjai még egyre jók az európai rendeződni akaró összevisszaságban: cáfolhatatlanul bizonyítják a magyarság finom vonzóerejét, az ősi magyar fiatalos élet erejét, azt a mágiát, mely árából turánit alakít, mégpedig erőszak és zökkenő nélkül. S végső eredményképp még annak is bizonyítékai, hogy az európai ember mennyire azonos már, hiszen németből játszva magyarrá lehet valaki anélkül, hogy értékéből, emberségéből és becsületéből jottányit is veszített volna. *Tibold Márton* feje fölött annyiféle nemzet repülője zúgott már el, s ezek a gépek – mióta Issy les Moulineaux-ban Blériot-t látta repülni – csak növelték kontinentális vagy egyetemes jóérzését.

Mert már nemcsak a jót és rosszat, hanem a nagyszerűt is elsősorban magyarul érzékeli. Fiai pedig már csak a családfán veszik észre, hogy németek is voltak őseik között.

JEGYZETEK

¹ Schopenhauer – Arthur (1788–1860) német filozófus *Die Welt als Wille und Vorstellung* című művének magyar címe: *A világ mint akarat és képzet*.

² Verein zur Erhaltung des Deutschtums im Ausland – fogjunk össze a külföldön élő németiség megtartására.

³ Quos ego – majd adok én nektek!

⁴ Ungarissimi ungarorum – a legmagyarabbat a magyarok közül.